

ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ
АДМІНІСТРАЦІЇ
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ
ПРАЦІВНИКІВ

Г.І.Богославець

*Відвідування й аналіз уроку як
метод контролю за навчально-
виховним процесом
(методичні рекомендації)*

**м. Черкаси
2009**

Автор-укладач:

Богославець Г.І., старший викладач кафедри освітнього менеджменту і педагогічних інновацій Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників

Рецензенти:

Чепурна Н.М., директор Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників, кандидат педагогічних наук, доцент;

Топчій І.В., директор Черкаської гімназії №9 Черкаської міської ради

Рекомендовано до друку
вченою радою ЧОІПОПП
Протокол № 1 від 03.03.09 року

З М І С Т

Вступ	4
Основні вимоги до сучасного уроку	5
Підготовка керівника до відвідування уроку	5
Як домогтися більш об'єктивної інформації про стан навчально-виховного процесу?	7
Мета відвідування уроків	8
Форми відвідування уроків	9
Індивідуальна роботи з учителем	10
Спостереження за проведенням уроку	10
Підготовка до аналізу уроку	11
Основні типи аналізу уроку	12
Самоаналіз уроку вчителем	13
Орієнтовні схеми аналізу уроку різних навчальних предметів	14
Висновки до уроку	47
Використана література	48

Своїм педагогічним досвідом я зобов'язаний розумним, думаючим учителям, уроки яких я відвідував й аналізував.

В.О.Сухомлинський

ВСТУП

Практика свідчить, що сучасний менеджер освіти як головний стратег розвитку навчального закладу, організатор його соціокультурного та освітнього середовища повинен завжди тримати руку на пульсі життя навчально-виховного процесу. До того ж, різнопрофільність базової освіти і специфіка компетенцій не відіграють тут особливої ролі, бо на перший план виступає особистість учителя як людини, педагога, його професійна компетентність, вміння вести діалог з учнем, орієнтуватися у світі сучасної інформації.

Якими б різноманітними не були управлінські функції керівника школи, головна з них – бути організатором навчально-виховного процесу. Висока якість навчально-виховного процесу в школі можлива тоді, коли в керівників є достатньо фактів і спостережень для аналізу й відповідних висновків. Шкільна адміністрація, плануючи роботу з підвищення ефективності внутрішньошкільного контролю, особливу увагу повинна звернути на раціональне використання часу, що призначається для відвідування уроків. Саме урок – те місце, де відбуваються основні процеси навчання, виховання й розвитку особистості. З уроку починається розвиток конкретної школи, з уроку починається розвиток системи освіти. Все життя школи, в основному, протікає на уроках. Тому керівники школи більшу частину свого робочого часу повинні проводити на уроках. Для забезпечення належного рівня управління школою директору слід приділяти навчальному процесу 50% свого робочого часу, його заступникам з навчально-виховної роботи – 75%.

Лише той керівник школи, який часто і систематично відвідує уроки й аналізує їх, може робити правильні висновки про якість навчально-виховного процесу. В.О.Сухомлинський

зазначав: “Багаторічні спостереження за роботою керівників шкіл переконують в тому, що поверховість, примітивність керівництва – це, насамперед, наслідок того, що директор не знає, що робиться на уроках, в якому напрямі розвивається творча майстерність учителів, та чи є вона взагалі в школі, ця майстерність”.

Основні вимоги до сучасного уроку

Зміна змісту освіти передбачає перехід від традиційної класно-урочної системи (репродуктивної, монологічної) до особистісно-зорієнтованої (діагностичної, креативної).

Складається і принципово нова типологія уроків на основі розвивальних технологій. Сучасний урок відрізняється від традиційного не тільки технологізацією навчального процесу, а й умінням прогнозувати результати кожного учня.

І тому керівник навчально-виховного закладу повинен знати, які ж вимоги до сучасного уроку, вік якого понад чотири століття.

З огляду на Національну доктрину розвитку освіти України передові педагогічні теорії серед найважливіших чинників уроку виділяють:

- гуманістичну спрямованість;
- особистісно-зорієнтований підхід;
- орієнтацію на розвиток пізнавальних творчих здібностей учнів;
- інноваційний характер змісту діяльності;
- технологічність;
- розвиток позитивної мотивації до процесу навчальної діяльності як основи виховання активної життєвої позиції;
- виховання здатності до навчання впродовж життя.

Підготовка керівника до відвідування уроку

Для того, щоб відвідування й аналіз уроку керівником навчально-виховного закладу мали ефект, сприяли розвитку й покращенню якості освітнього й виховного процесу, щоб цей аналіз і оцінка не принижували, не вбивали ініціативи вчителя, а допомагали йому дати адекватну самооцінку, сприяли

професійному росту, давали поштовх до творчості, до відвідування уроку слід ретельно підготуватися. Подаємо пам'ятку для керівників навчальних закладів **“Підготовка керівника до відвідування уроку”** (Н.Острроверхова).

Підготовка керівника до відвідування уроку

1. Визначити об'єкти пріоритетного спостереження на уроці.
2. Поставити мету відвідування уроку, мету поглибленого вивчення об'єкта пріоритетного спостереження на уроці з урахуванням його специфіки.
3. Розробити технологію спостереження й аналізу уроку залежно від специфіки об'єкта, що поглиблено вивчається.
4. Попередити вчителя про відвідування уроку, познайомити його з метою відвідування та завданнями аналізу одного уроку чи системи уроків.
5. Уточнити разом з учителем, які уроки і в яких класах будуть відвідуватися, при вивченні яких тем програмного матеріалу.
6. Ознайомитися з навчальними програмами, підручниками, навчальними посібниками з предмета, що контролюється; з'ясувати, за яким варіантом навчальних програм працює вчитель (Міністерства освіти і науки України, авторськими, змішаними).
7. Ознайомитися з фактичним матеріалом даного уроку та методикою його проведення (за підручником, методичними посібниками, інструктивно-методичними матеріалами органів освіти тощо).
8. Ознайомитися з навчально-методичними посібниками з предмета.
9. Визначити теми, які будуть вивчатися відвідувачем, з'ясувати їх логіко-структурні, дидактичні та методичні особливості викладання.
10. Встановити (за класним журналом) стан виконання державних програм, оцінювання навчальних досягнень учнів, систему опитування.
11. Встановити терміни і кількість проведених контрольних робіт, передбачених програмою з предмета, виконання практичної частини програми (практичних і лабораторних робіт, екскурсій).

- 12.Визначити обсяг домашніх завдань.
- 13.Ознайомитися з новітніми досягненнями теоретико-прикладних досліджень у галузі психології та педагогіки, навчального предмета, який перевіряється.
- 14.Ознайомитися з передовим педагогічним досвідом інших учителів з того ж навчального предмета, який перевіряється.
- 15.Перевірити шкільну педагогічну документацію, особисту документацію вчителя, планування уроків.
16. В індивідуальній бесіді отримати інформацію про систему роботи вчителя над підвищенням своєї кваліфікації, розвитком творчості.
17. З'ясувати, якою мірою вчитель ознайомлений з новітньою психолого-педагогічною літературою, передовим педагогічним досвідом.
18. Переглянути висновки, пропозиції і завдання, надані вчителю після відвідування у нього попередніх уроків.
19. Ознайомитися з учнівськими роботами.
20. Визначити форми особистої перевірки якості навчальних досягнень учнів (за потреби) і відібрати необхідні для цього матеріали.

(Використано матеріали Н.М.Островерхової).

Як домогтися більш об'єктивної інформації про стан навчально-виховного процесу?

За діючими нині нормативними документами кожен адміністратор повинен відвідувати стільки уроків, щоб знати стан справ у школі, дієво впливати на якість навчально-виховного процесу. На наш погляд, для реалізації цих завдань директору школи потрібно відвідувати в середньому не менше 4-5-ти уроків, а його заступнику 5-6 уроків на тиждень. Чи можна при цьому володіти об'єктивною інформацією про дійсний стан навчально-виховного процесу? Адже керівники школи можуть відвідати лише незначну кількість проведених у школі уроків – за тиждень, наприклад, не більше, як 17-18 уроків. Якщо у школі навчається 1100 учнів (35 класів-комплектів), і щотижня орієнтовно проводиться 1016 уроків, то це близько 1,8%.

Додамо, що крім уроків члени шкільної адміністрації повинні відвідувати факультативні заняття, індивідуальні й групові консультації, позакласні й позашкільні заходи, працювати зі шкільною документацією. Який же вихід? На наш погляд, оптимізувати цей процес можна двома шляхами:

1. Залученням до відвідування й аналізу уроків, виховних заходів, перевірки шкільної документації педагогічної громадськості (членів методради школи, керівників методоб'єднань, вчителів-методистів, старших учителів, учителів-наставників, членів профкому школи тощо);
2. Наведенням належного порядку в системі відвідування уроків.

Головне, на наш погляд, раціонально використовувати час, відведений на відвідування уроків: знати, коли перевіряти (визначати у кожному конкретному випадку терміни перевірки), як перевіряти (вибирати оптимальні види контролю), кваліфіковано аналізувати відвідані уроки.

В.О.Сухомлинський визначив такі показники:

- у кого, скільки відвідати й проаналізувати уроків;
- для чого відвідувати й аналізувати уроки;
- як учитель розуміє мету уроку й як ця мета досягається;
- для чого і як перевірити знання учнів;
- як навчаються діти вчитися;
- розумова праця учнів під час вивчення нового матеріалу;
- як даються домашні завдання;
- узагальнення в процесі аналізу уроку.

Мета відвідування уроків

Плануючи відвідування уроків, потрібно визначити мету відвідування як системи уроків, так і кожного епізодичного відвідування, користуючись при цьому основними вимогами до навчання, виховання та розвитку учнів, конкретними завданнями, поставленими перед школою на даному етапі її розвитку, специфікою роботи кожного вчителя чи класу, зокрема, особливостями викладання кожного навчального предмета тощо.

Мета відвідування уроків може бути, наприклад, така:

- якість і рівень виконання навчальних програм;
- перевірка якості навчальних досягнень;
- використання активних, інтерактивних методів навчання, інноваційних технологій;
- організація самостійної роботи учнів;
- формування загальнонавчальних (специфічних) умінь та навичок учнів;
- шляхи і методи формування внутрішньої мотивації навчання;
- реалізація основних принципів розвивального навчання;
- форми і методи використання засобів навчання;
- використання можливостей навчального матеріалу для цілісного розвитку особистості школяра;
- використання внутрішньопредметних і міжпредметних зв'язків, формування опорних знань;
- використання можливостей навчального матеріалу для реалізації основних принципів виховання;
- методика використання на уроці новітніх, зокрема, інформаційних технологій;
- робота вчителя з раціонального використання навчального часу;
- методика формування свідомої робочої дисципліни та інше.

Форми відвідування уроків

На практиці у багатьох школах склалися певні традиції, форми відвідування уроків з метою отримання найбільш об'єктивної картини рівня викладання, якості навчальних досягнень учнів. Наприклад:

- відвідування в одному класі всіх уроків у одного вчителя, відведених на вивчення певної теми (вивчення системи уроків);
- відвідування усіх уроків протягом дня в одного учителя в різних класах (вивчення відповідності методів, прийомів навчання віковим особливостям учнів, врахування специфіки класних колективів);

- відвідування всіх уроків у різних учителів у різних класах з метою вивчення певного питання (у межах здійснення тематичного чи фронтального контролю);
- відвідування всіх уроків в одному класі протягом двох-трьох днів (класно-узагальнюючий контроль);
- відвідування уроків в експериментальних і контрольних класах для вивчення ефективності запропонованої методики навчання тощо.

Індивідуальна робота з учителем

Відвідування уроків починаємо після завершення підготовчого періоду та індивідуальної роботи з учителем. Для того, щоб досягти кращих результатів у навчанні й вихованні, потрібно знати всі аспекти ведення уроків кожним учителем. Тому відвідування уроків потрібно починати з індивідуальної роботи з учителем. Наприклад, **для контролю** за станом викладання та якістю знань учнів з учителем варто провести **таку роботу**:

- обговорення й уточнення плану-графіка контролю;
- виконання вчителем навчальних програм та календарних планів на момент перевірки;
- у ході бесіди перевіряється шкільна документація вчителя (наявність календарних та поурочних планів, ведення класних журналів, робочих і контрольних зошитів тощо);
- особистий внесок учителя в обладнання кабінету (наочність, дидактичний, роздавальний матеріал);
- з'ясуємо, як учитель працює з методичною темою (самоосвіта вчителя), знайомимося з формами його звіту та реалізацією наслідків самоосвіти (методрозробки статті, виступи на засіданнях методоб'єднань, відкриті уроки).

Спостереження за проведенням уроку

Універсальної схеми для спостереження за ходом відвідуваного уроку немає і не може бути. Адже ми маємо справу з різними дітьми, різним матеріалом, різними

дидактичними цілями. Бажання керівників навчальних закладів отримати таку універсальну схему свідчить про нерозуміння самої суті спостереження й аналізу уроку. Адже при цьому потрібно зважати на те, що:

- керівнику школи потрібно аналізувати уроки з 15-ти (і більше) предметів лише інваріантної частини навчальних планів. Якщо до цього додати предмети варіативної частини навчальних планів (спецкурси, предмети за вибором, факультативи, позакласні заходи і т. ін.), то їх стає ще більше. Викладання кожного предмета не тільки базується на основі загальних педагогічних закономірностей, але й має свою специфіку у змісті й методах викладання;
- всі елементи уроку взаємопов'язані й перебувають у прямій залежності один від одного;
- кожний урок є лише відносно закінченим, його неможливо відділити, повністю ізолювати від інших уроків.

Отже, керівникам потрібно обирати найбільш прийнятну для себе схему спостереження за проведенням саме того чи іншого уроку, предмета.

Такий вид управлінської діяльності, як спостереження й аналіз уроку, впливає не тільки на учителя, але і на самого керівника, розвиваючи його діалектичне мислення, формуючи систематичне бачення уроку й всієї педагогічної діяльності, стимулюючи самоосвіту керівника. “Директор відвідує й аналізує уроки не тільки для того, щоб учити вчителів, давати їм поради. Педагогічна лабораторія школи – це творча єдність усіх учителів, повсякденне індивідуальне збагачення, взаємний обмін духовними цінностями... Своїм педагогічним досвідом я зобов'язаний розумним, думаючим учителям, уроки яких я відвідував і аналізував”, - зазначав В.О.Сухомлинський.

Підготовка до аналізу уроку

Аналіз уроку має бути об'єктивним, науковим, оптимальним і грамотним, повинен відображати правильно урок, як системний процес з'ясовуючи найважливіші причинно-наслідкові зв'язки, оцінювати переваги і недоліки у зв'язку з

цілями, метою, завданнями, методами та кінцевими результатами.

Для аналізу уроку потрібно належним чином підготуватися.

А саме:

- переглянути записи відвіданих уроків у конкретного вчителя, висновки й пропозиції до відвіданих уроків;
- сформулювати запитання, адресовані вчителю, пов'язані з планом уроку і його реалізацією;
- визначити форму аналізу уроку, тип аналізу, форму підбиття підсумків (бесіда, обговорення на засіданні методоб'єднань, педради, нараді при директорі тощо);
- поетапно оцінювати хід уроку, діяльність вчителя й учнів на уроці;
- звернути увагу на реалізацію організаційних, дидактичних, психологічних, виховних та санітарно-гігієнічних аспектів уроку;
- зробити необхідні висновки за підсумками перевірки рівня навчальних досягнень учнів;
- звернути увагу на позитивні елементи уроку, недоліки, причини виникнення цих недоліків, визначити рівень необхідної допомоги вчителю;
- дати загальну оцінку уроку;
- сформулювати висновки та пропозиції на адресу вчителя.

Основні типи аналізу уроку

1. Повний аналіз передбачає всебічний розгляд у єдності взаємозв'язку мети, змісту, методів й прийомів, форм організації, всіх аспектів уроку – змістовного, дидактичного, психологічного, виховного, методологічного, організаційного.
2. Комплексний аналіз – за своїм характером близький до повного й використовується найчастіше при аналізі декількох уроків однієї теми, системи уроків учителя, системи уроків при здійсненні класно-узагальнюючого контролю тощо.
3. Аспектний аналіз передбачає більш глибокий розгляд певного аспекту уроку, наприклад, організаційного, або певного питання організації навчально-виховного, дидактичного, психологічного, методологічного процесу.

4. Короткий аналіз здійснюється для загальної оцінки науково-методичного чи організаційного рівня уроку. Він відображає тільки основні дидактичні завдання (чи реалізовано план уроку, чи досягнута поставлена мета, чи вирішені пізнавальні завдання), які позитивні (негативні) аспекти уроку тощо.

Самоаналіз уроку вчителем

У практичній діяльності керівників шкіл усталилася педагогічно виважена й виправдана процедура аналізу уроку. Спочатку аналізує урок сам учитель, потім – керівник школи, який відвідав урок.

Наведемо орієнтовну схему самоаналізу уроку

1. Характеристика навчальних можливостей класного колективу за результатами педагогічного аналізу (на основі діагностування учнів, з урахуванням рішень педагогічного консилиуму). Які особливості учнів були враховані при плануванні даного уроку?
2. Які тип і вид уроку? Як він пов'язаний з попереднім, який матеріал даного уроку необхідно використати надалі (які опорні поняття, знання, уміння, навички сформував учитель)?
3. Які головні завдання уроку, як вони враховувалися при реалізації мети уроку (навчальної, розвиваючої, виховної)?
4. Яке поєднання методів навчання обрано для вивчення нового матеріалу? Яке поєднання організаційних форм навчання використано для розкриття нового матеріалу і чому (пояснити на основі діагностування і прогнозування уроку)?
5. Чи використовувалися на уроці власні новації, активні та інтерактивні методи навчання, інноваційні технології?
6. Як здійснювався контакт з класом і з окремими учнями, тобто як організовувалася спільна робота учителя й учнів, як налагоджено зворотний зв'язок?
7. Чи раціонально використовувався час для реалізації мети уроку (навчальної, розвиваючої, виховної)?
8. Як використовувався навчальний кабінет? Чому обрано саме такі засоби навчання?

9. Наскільки ефективно була організована самостійна робота учнів, чи використовувалися елементи самоосвіти та самовиховання? Наскільки доцільною була педагогічна інструментовка уроку? Чи використовувався груповий, індивідуальний підхід у навчанні?
10. Як було організовано контроль і самоконтроль за якістю навчальних досягнень учнів?
11. Чи була забезпечена цілеспрямована оптимальна розумова діяльність учнів?
12. Як учитель попереджав і долав розумове перевантаження учнів?
13. Як створювалися проблемно-пошукові ситуації для поліпшення глибини засвоєння матеріалу, емоційного настрою учнів?
1. Чи виконувалися правила педагогічного такту та загальноприйнятої педагогічної етики, норми взаємовідносин учителя й учнів?
2. Які елементи уроку, етапи, форми і методи були найбільш вдалимими? Що із прогнозованого, запропонованого не вдалося? Чому?
17. Чи зацікавив урок учнів (чи розвивалася їхня пізнавальна активність)?
18. Як працювати над подоланням зазначених недоліків? Яка необхідна допомога?

Орієнтовні схеми аналізу уроку різних навчальних предметів

Кожен навчальний предмет має свою логічну структуру, спрямованість, навчальні, дидактичні особливості, які потрібно враховувати як при спостереженні, так і при здійсненні аналізу уроку. Пропонуємо орієнтовні схеми аналізу уроку різних навчальних предметів, зокрема, розроблених Б.Л.Тевліним.

Схема аналізу уроку української мови

1. Підготовленість вчителя й учнів до уроку:

- наявність плану уроку;
- підготовка дидактичного, роздаткового матеріалу, інших засобів навчання;
- готовність учнів до уроку;
- раціональність розподілу часу на окремі етапи уроку.

2. Організація уроку:

- доцільність формулювання мети уроку;
- цілеспрямованість завдань, які вирішуються на уроці;
- логічна послідовність окремих етапів уроку;
- виконання плану уроку.

3. Зміст уроку:

- відповідність змісту теми уроку;
- правильність висвітлення теми уроку, формулювання визначень і висновків, зроблених на уроці;
- освітня, виховна, розвивальна цілісність та цінність уроку;
- відповідність матеріалу віковим особливостям, завданням особистісно-орієнтованого навчання.

4. Технологія викладання й учіння:

- відповідність структури уроку обраному типу уроку;
- оптимальність вибору організаційних форм, методів і прийомів навчання;
- види вправ та ефективність їх використання;
- робота вчителя у напрямку формування і закріплення в учнів нових для них понять;
- діяльність учнів, спрямована на засвоєння й закріплення формально-алгоритмічних форм частин мови, формування прийомів евристичного мислення, що визначає мовленнєву культуру учня;
- робота з розвитку орфографічної та пунктуаційної грамотності;
- ефективність використання наочності, у тому числі ТЗН, комп'ютерної техніки;
- вироблення, враховуючи вікові особливості, в учнів навичок правопису, орфографічних навичок, формування сталого інтересу до вивчення рідної мови;

- формування в учнів навичок самоосвіти та самовиховання, методика організації самостійної роботи учнів;
- використання вправ, спрямованих на різні способи сприйняття, осмислення, запам'ятовування, вправ, які формують свідоме відношення учнів до мовленнєвих явищ, розвивають пізнавальні інтереси учнів;
- методичні прийоми, спрямовані на реалізацію основних дидактичних принципів навчання;
- спрямованість та отримання гарантованих результатів навчання;
- використання екстенсивних та інтенсивних методик, традиційних та інноваційних технологій вивчення нового матеріалу.

5. Діяльність учнів на уроці:

- формування активності учнів на етапі актуалізації та застосування знань та умінь;
- різноманітність видів і характеру самостійної роботи;
- навчання учнів обґрунтуванню своїх суджень, використанню порівнянь, узагальнень;
- чи вміють учні робити висновки, узагальнення, чи сприяють уроки мови розвитку творчого мислення та уяви дітей, розвитку особистості дитини;
- дисципліна учнів на уроці.

6. Діяльність вчителя на уроці:

- застосування матеріалу проблемного характеру, який вимагає вироблення активних мисленнєвих прийомів;
- мова вчителя з точки зору емоційності, точності, виразності;
- оцінка міри впливу мовлення учителя на учнів;
- реалізація основних функцій вчителя, керівна роль вчителя (вміння керувати класом);
- дотримання педагогічного такту, реалізація прийомів співробітництва та співтворчості.

7. Результати уроку:

- рівень сформованих навчальних досягнень учнів, методика контролю знань, умінь та навичок учнів, правильність і вмотивованість оцінювання, ведення тематичного обліку знань;
- виконання плану уроку;

- реалізація мети уроку;
- розвивальне і виховне значення уроку;
- найбільш вдалі елементи уроку;
- що на уроці реалізовано не повністю або зовсім не реалізовано, причини невиконання завдань уроку;
- загальна оцінка уроку, як вчителю працювати над усуненням виявлених недоліків.

Схема комплексного аналізу уроку літератури

1. Тема уроку. Точність та обґрунтованість формулювання.
2. Обґрунтованість даної теми у курсі даного класу, програми у цілому.
3. Основна мета, освітньо-виховні та розвивальні завдання.
4. Відповідність мети, завдань, змісту уроку концепції змісту освіти, дидактичної системи.
5. Ефективність реалізації мети й завдань у ході уроку.
6. Готовність учнів до виконання завдань, поставлених на уроці (наявність опорних знань, наявність текстів, необхідних довідникових матеріалів тощо).
7. Обладнання уроку, використання засобів навчання.
8. Структура уроку, його основні навчальні ситуації. Композиційна значимість уроку.
9. Тип уроку, оптимальність вибору типу уроку.
10. Вибір організаційних форм уроку, доцільність вибору.
11. Літературознавча концепція уроку. Критерії відбору історико-літературного матеріалу. Фактична і літературознавча точність.
12. Відповідність методів і прийомів навчання цілям і змісту уроку, віковим та індивідуальним особливостям сприйняття учнів.
13. Вибрані способи засвоєння художнього твору (види читання, шляхи аналізу та інтерпретації).
14. Характер і умови роботи з текстом (знання учнями тексту, вміння його використовувати, усвідомлення вибору способу засвоєння тексту, умови реалізації вибраного способу, ініціювання проблемних ситуацій, їх вирішення тощо).
15. Формування знань, умінь і навичок відповідно до з вимог програми.

16. Формування читацьких здібностей учнів.
17. Розвиток різних форм читацького сприйняття: активності й об'єктивності читацької уяви, здібності до засвоєння змісту твору на рівні репродуктивному, аналітичному, синтезуючому, до осмислення художньої форми на рівні деталі й композиції.
18. Формування літературно-творчих здібностей учнів.
19. Розвиток психологічних особливостей особистості (емоцій, почуттів, пам'яті, мислення, уяви, асоціацій).
20. Формування когнітивних, креативних, оргдіяльнісних якостей учня.
21. Формування спеціальних умінь, пов'язаних з аналізом художнього твору.

Схема аналізу уроку фізики

1. Підготовка вчителя до уроку:

- знання і реалізація вимог навчальної програми, інших нормативних документів, інструктивно-методичних матеріалів з питань викладання фізики;
- підготовка завдань для практичних занять, підготовка навчального обладнання, дидактичного, роздаткового матеріалу;
- оптимальність вибору мети, завдань уроку; тип уроку;
- відповідність змісту навчального матеріалу вимогам програми.

2. Науково-теоретичний та методичний рівень викладання:

- формування природничо-наукової картини світу, матеріалістичного світогляду, формування навичок самостійного здобування знань;
- формування і розвиток в учнів наукових знань та вмінь, необхідних для розуміння процесів і явищ, які відбуваються в природі, техніці, побуті; значення використання енергозберігаючих технологій; забезпечення доступності сприйняття школярами навчального матеріалу;
- розвиток логічного мислення учнів, використання у навчальному процесі задач-запитань та експериментальних задач;

- роль і місце експерименту в процесі навчання, формування вміння користуватися вимірювальними приладами під час самостійного виконання дослідів, експерименту, практичних робіт;
- використання технічних засобів навчання, комп'ютерної техніки, методика використання дидактичного, роздаткового матеріалу;
- роль і місце самостійних робіт у процесі навчання, роль вчителя у попередженні та подоланні перевантажень учнів;
- організація диференційованої роботи з різними за підготовкою категоріями учнів;
- зв'язок викладання фізики з іншими навчальними предметами, політехнічна спрямованість викладання фізики, відображення сучасних досягнень фізики і техніки. Висвітлення ролі українських вчених у розвитку світової фізичної науки;
- забезпечення єдності процесу навчання, виховання та розвитку пізнавальних можливостей учнів;
- оптимальність вибору організаційних форм, методів та прийомів навчання;
- раціональність використання навчального часу уроку;
- використання інноваційних технологій навчання та виховання:
- додержання правил техніки безпеки та санітарно-гігієнічного режиму на уроці.

3. Діяльність учнів на уроці:

- чи вимагає вчитель від учнів під час відповіді встановлення причинно-наслідкових зв'язків між різними явищами та фізичними величинами;
- наскільки учні проявляють самостійність, чи вміють самостійно робити висновки та узагальнення;
- чи вміють учні застосовувати знання, отримані при вивченні інших предметів чи інших розділів фізики, для здобуття нових знань. розв'язування задач та виконання експериментальних завдань;
- наскільки навчальний матеріал засвоювався безпосередньо на уроці, інтерес та увага під час вивчення нового матеріалу;
- участь учнів у фізичному експерименті;

- дисципліна протягом уроку.

4. Діяльність вчителя на уроці:

- педагогічний такт, застосування прийомів співробітництва та співтворчості;
- виконання вчителем основних дидактичних вимог;
- реалізація основних функцій вчителя (вміння керувати класом);
- володіння вчителем педагогічною технікою;
- робота вчителя щодо підвищення якості знань учнів.

5. Результати уроку:

- ступінь засвоєння теоретичного матеріалу, якість навчальних досягнень учнів;
- знання учнями основних фізичних теорій та вміння їх застосовувати для пояснення матеріалу, що вивчається;
- яка глибина та міцність знань учнів, наскільки учні привчені чітко та ясно висловлювати свої думки, правильно застосовувати фізичну термінологію;
- обсяг домашніх завдань, їх відповідність вимогам програми, використання диференційованих домашніх завдань;
- організація, систематичність, методи і форми перевірки знань учнів. Якість знань учнів, ведення тематичного обліку знань;
- розвивальне і виховне значення уроку;
- виконання плану уроку;
- реалізація мети уроку;
- найбільш вдалі елементи уроку;
- що на уроці не було досягнуто, чому;
- загальна оцінка уроку.

Схема аналізу уроку хімії

1. Навчально-матеріальна база:

- обладнання кабінету хімії, можливість забезпечення учнів під час практичних і лабораторних робіт необхідними приладами, посудом, хімічними реактивами;
- додержання інструкцій по збереженню реактивів;

- систематизація обладнання, забезпечення кабінету наочними посібниками, роздатковим, дидактичним матеріалом;
- стан фактичного використання обладнання, приладів, наочних посібників, роздаткового, дидактичного матеріалу;
- додержання техніки безпеки, санітарно-гігієнічних вимог.

2. Готовність учителя та учнів до уроку:

- знання і реалізація вчителем вимог програми, інших нормативних документів, інструктивно-методичних матеріалів з питань викладання хімії;
- підготовка натуральних хімічних об'єктів, хімічного обладнання, інших засобів навчання, у тому числі ТЗН, комп'ютерної техніки;
- готовність учнів до уроку;
- розподіл, раціональне використання часу уроку.

3. Організація уроку:

- доцільність вирішення задач уроку;
- логічна послідовність структури уроку.

4. Зміст уроку:

- доцільність формування мети, задач уроку;
- відповідність змісту меті уроку;
- зв'язок навчання з життям, політехнічна спрямованість навчання;
- відповідність змісту уроку віковим особливостям, можливостям учнів;
- виховні, розвивальні особливості уроку.

5. Технологія викладання та учіння:

- викладання нового матеріалу в світлі провідних наукових теорій, формування діалектико-матеріалістичного світогляду;
- спрямованість на отримання гарантованих результатів;
- використання вчителем традиційних та інноваційних технологій;
- оптимальність вибору організаційних форм, методів і прийомів навчання;
- технологія вивчення нового матеріалу;
- наочність на уроці (предметна, зображувальна, символіко-графічна, статична, динамічна);
- використання хімічного експерименту, вироблення практичних навичок учнів;

- прийоми встановлення зворотного зв'язку закріплення знань та вмінь;
- застосування підручника та різних видів самостійної роботи;
- індивідуалізація та диференціація навчання;
- застосування сучасних засобів навчання, особливості різноманітних пізнавальних завдань, як організаційно-управлінського засобу навчання хімії;
- методичні прийоми, які використовуються з метою реалізації принципу спрямованості навчання (культурологічної, морально-етичної, економічної, екологічної, естетичної, гуманістичної, валеологічної тощо);
- інтеґративний підхід до вибору та реалізації освітніх технологій, методів, форм, засобів навчання.

6. Діяльність учнів на уроці:

- інтерес та увага при вивченні нового матеріалу;
- активність учнів на етапі актуалізації та застосування знань та умінь;
- різноманітність видів і характеру самостійних робіт;
- участь у хімічному експерименті;
- дисципліна протягом уроку.

7. Діяльність вчителя на уроці:

- мова вчителя;
- реалізація основних функцій вчителя;
- керівна роль вчителя (вміння керувати класом);
- педагогічний такт, прийоми співробітництва та співтворчості.

8. Результати уроку:

- виконання плану уроку;
- реалізація мети уроку;
- якість навчальних досягнень учнів, тематичний облік знань;
- розвивальне і виховне значення уроку;
- найбільш відчутні досягнення на уроці;
- недоліки уроку;
- загальна оцінка уроку.

Схема аналізу уроку математики

1. Підготовка вчителя до уроку:

- знання та використання вчителем диференційованих програм, інструктивно-методичних матеріалів з питань викладання математики;
- визначення вчителем мети уроку, типу уроку, відбір форм і методів навчання відповідно до мети, підготовка дидактичного, роздаткового матеріалу, навчальних посібників, ТЗН, комп'ютерної техніки;
- відповідність змісту навчального матеріалу програмам, віковим особливостям, можливостям учнів.

2. Науково-методичний рівень викладання:

- виконання вчителем основних дидактичних принципів навчання (науковість і доступність викладання, міцність результатів навчання, системність і систематичність навчання, формування навичок самоосвіти, формування сталого інтересу до вивчення предмета тощо);
- використання можливостей програмового матеріалу для формування наукового світогляду, логічного мислення, загальнолюдських моральних і духовних цінностей, поваги до національної культури і традицій;
- формування в учнів відповідальності за результати навчання в процесі розв'язування математичних задач;
- спрямування діяльності учнів на вироблення вміння застосовувати отримані знання для вирішення різноманітних практичних задач;
- ефективність здійснення учнями поелементного аналізу і встановлення відповідності між математичним записом висновків і їх словесним формулюванням;
- оптимальний вибір організаційних форм, методів (зокрема, інноваційних) і прийомів викладання математики;
- здійснення індивідуального та диференційованого навчання;
- раціональне поєднання пояснювально-ілюстративних методів з евристичними, частково-пошуковими, здійснення проблемно-пошукового навчання;
- робота вчителя з розвитку логічного мислення учнів: розв'язування задач з аналізом, спеціальний добір запитань,

задач і вправ, виявлення раціональних шляхів розв'язування;

- розвиток активної пізнавальної діяльності учнів, формування операцій мислення, інтенсивність навчальної діяльності, щільність уроку;
- формування загальнонавчальних і спеціальних умінь та навичок учнів, формування опорних знань, міжпредметні зв'язки на уроці;
- система самостійних, практичних, контрольних робіт, їх періодичність, зміст, ступінь труднощів. Дотримання вимог до письмових робіт.

3. Діяльність учнів на уроці:

- формування сталого інтересу до вивчення математики;
- активність учнів на етапі актуалізації та застосування знань та умінь;
- різноманітність видів та характеру самостійних робіт;
- математична культура школярів, уміння учнів застосовувати знання на практиці, працювати з додатковою літературою;
- ступінь розвитку математичного мовлення і мислення учнів;
- володіння теоретичним матеріалом, основними поняттями, теоремами, законами, формулами, алгоритмами;
- дисципліна протягом усього уроку.

4. Діяльність учителя на уроці:

- педагогічний такт, прийоми співтворчості та співдружності;
- володіння педагогічною технікою, мова вчителя;
- керівна роль вчителя (вміння організовувати роботу учнів на уроці);
- реалізація основних функцій учителя.

5. Результативність навчально-виховного процесу:

- співвідношення за трудністю і обсягом домашніх і класних робіт;
- якість знань, умінь, практичних навичок учнів;
- забезпечення базового рівня математичної освіти;
- об'єктивність оцінювання навчальних досягнень учнів, ведення тематичного обліку знань;
- сформованість в учнів навичок роботи з підручником, довідковою літературою, таблицями, мікрокалькулятором, комп'ютером тощо;

- наявність навичок усного рахунку, сформованість обчислювальних навичок;
- ступінь розвитку мислення учнів, умінь розв'язувати задачі, доводити теореми;
- розвивальне і виховне значення уроку;
- виконання плану уроку;
- реалізація мети уроку;
- найбільш вдалі елементи уроку;
- що на уроці не реалізовано, чому;
- загальна оцінка уроку.

Схема аналізу уроку історії, правознавства

1. Готовність учителя й учнів до уроку:

- підготовка дидактичного, роздаткового матеріалу, інших засобів навчання;
- знання учителем програмних вимог, інструктивно-методичних матеріалів з викладання історії, правознавства;
- планування навчального матеріалу, доцільність формулювання мети уроку, вибір типу уроку у відповідності з його метою;
- врахування вікових, індивідуальних особливостей школярів, підбір диференційованих завдань.

2. Зміст уроку:

- відповідність змісту темі уроку;
- які завдання уроку, чим вони обумовлені, як в них відображені сучасні підходи до мети і змісту шкільної історичної освіти;
- в якій мірі навчальний матеріал уроку відповідає вимогам та змісту освітньої галузі «Суспільствознавство», як в змісті уроку відображені нові факти історичної науки, сучасні підходи до аналізу й оцінки минулого, наявність неоднозначних версій з приводу фактів, які вивчаються;
- наскільки взаємопов'язані були етапи уроку? Наскільки цілісним і внутрішньо логічним було все заняття? Як формувалися опорні знання, використовувалися внутрішньопредметні та міжпредметні зв'язки?

3. Характеристика методів, прийомів та засобів навчання:

- оптимальність вибору організаційних форм, методів і прийомів навчання;

- що (або хто) був для учнів основним джерелом інформації з нової теми? Як він був представлений (єдиний і безапеляційний, один з достовірних, спірний тощо). Чи навчав учитель школярів прийомів критичного аналізу історичних джерел?
- у чому полягала навчальна праця учнів? Організація самостійної роботи школярів: постановка проблемних запитань, пізнавальних задач, формулювання логічних завдань, формування в учнів навичок самоосвіти;
- прийоми активізації пізнавальної діяльності школярів, способи формування сталого інтересу до вивчення історії;
- залучення учнів до творчої роботи щодо сприймання й осмислення нового матеріалу;
- роль і місце наочності у навчальному процесі;
- подолання перевантажень учнів навчальною роботою;
- використання на уроці підручника, інших джерел знань;
- використання активних та інтерактивних методів навчання, традиційних та інноваційних технологій, впровадження досягнень історичної науки, передового педагогічного досвіду.

4. Поведінка учнів на уроці:

- характеристика пізнавальної діяльності та емоційно-вольової сфери особистості учнів (сприймання, пам'яті, уяви, почуттів, волі, мови):
- взаємостосунки вчителя й учнів (дисципліна; ставлення учнів до матеріалу, що вивчається, атмосфера творчого пошуку тощо);
- залучення учнів до навчальної діяльності, методика організації самостійної роботи;
- активність учнів протягом уроку.

5. Реалізація вчителем основних функцій; педагогічний такт, прийоми

співтворчості, співробітництва. Педагогічна техніка вчителя.

6. Результати навчання:

- обсяг, зміст домашніх завдань, їх диференційований характер;
- якість знань, умінь і навичок учнів; методика оцінювання навчальних досягнень, об'єктивність оцінювання;

- засвоєння учнями історичних понять, причинно-наслідкових зв'язків між подіями, розуміння закономірностей розвитку суспільства, уміння характеризувати й оцінювати історичні явища і події;
- сформованість системи наукових знань, глибина засвоєння учнями змісту світоглядних ідей;
- знання найважливіших теоретичних положень, висвітлених у працях видатних вітчизняних та зарубіжних істориків й правознавців, архівних та державних документів, вивчення яких передбачено програмою;
- формування загальнонавчальних умінь і навичок самостійно здобувати знання: складати план вивченої теми, конспекту, доповіді, виділяти основну думку та суттєві моменти матеріалу, який вивчається.

Схема аналізу уроку інформатики

1. Навчально-методичне і технічне забезпечення уроку:

- знання вчителем вимог навчальних програм, нормативних документів, інструктивно-методичного забезпечення викладання інформатики;
- вибір типу, структури уроку, відповідність змісту уроку навчальним програмам;
- доцільність формулювання мети уроку, її відповідність нормативним вимогам;
- підготовленість до уроку: чистота, освітленість приміщення, чистота повітря в аудиторії, порядок у класі;
- готовність учнів до уроку (наявність на столах зошитів, підручників, ручок та інших необхідних приналежностей), підготовка комп'ютерів (наявність необхідної кількості комп'ютерів, чи розіслано програмне забезпечення);
- як учитель організував клас на роботу на початку уроку (чи потрібен час на встановлення порядку і дисципліни, на перевірку відсутніх, чи була поставлена перед учнями мета уроку тощо).

2. Оцінка основних особистісних якостей учителя на уроці:

- знання предмета й загальна ерудиція вчителя;

- рівень педагогічної та методичної майстерності;
- культура мови, темп, дикція, інтенсивність, образність, загальна та спеціальна педагогічна техніка;
- ступінь тактовності й демократичності;
- загальний вигляд вчителя, міміка, жести, культура поведінки.

3. *Оцінка основних характеристик учнів:*

- ступінь пізнавальної активності, творчості й самостійності;
- рівень загальнонавчальних та спеціальних умінь і навичок;
- наявність і ефективність колективних та групових форм роботи;
- ступінь дисциплінованості, організованості, зацікавленості.

4. *Оцінка змісту діяльності вчителя та учнів:*

- науковість, доступність і посиленість матеріалу, що вивчається (вмінь та навичок, які формуються);
- актуальність і зв'язок з життям, теорії з практикою;
- ступінь новизни, проблемності, зацікавленості навчального матеріалу (отримуваної учнями інформації);
- оптимальність об'єму, запропонованого для засвоєння матеріалу.

5. *Оцінка ефективності способів діяльності вчителя й учнів у ході уроку:*

- яке обладнання використовувалося вчителем на уроці (наочні посібники, навчальні й методичні посібники, комп'ютерні програми). Наскільки вони необхідні й доцільні на даному уроці;
- яка загальна структура уроку, методи навчання;
- раціональність та ефективність використання часу уроку, оптимальність його темпу;
- ступінь раціональності й ефективності використовуваних організаційних форм, методів і прийомів навчання;
- рівень зворотного зв'язку з усіма учнями в ході уроку;
- ефективність контролю за роботою учнів та рівень вимог, на яких проводилася оцінка знань, умінь та навичок учнів;
- ступінь дотримання правил охорони праці та техніки безпеки учителем та учнями.

6. *Оцінка мети і результатів проведеного уроку:*

- ступінь конкретності, чіткості й лаконічності формулювання мети уроку;
- реальність, доцільність, складність і доступність мети;

- ступінь навчального впливу уроку на учнів (які навчальні знання, вміння й навички сформовані);
- ступінь виховного впливу (що сприяло їх формуванню і в якій мірі):
- ступінь впливу уроку на розвиток учнів (що саме сприяло їх розвитку);
- обсяг домашнього завдання, його доцільність, диференціація, відповідність нормативним вимогам;
- доцільність застосованих на уроці методів та прийомів оцінки навчальних досягнень учнів;
- застосування вчителем активних, інтерактивних методик, інноваційних технологій навчання;
- найбільш позитивні аспекти уроку;
- найбільш характерні недоліки уроку, шляхи його вдосконалення.

Схема аналізу уроку біології

1. Готовність вчителя й учнів до уроку:

- наявність плану уроку;
- вибір типу, структури уроку;
- підготовка натуральних біологічних об'єктів, біологічного обладнання;
- знання змісту навчальної програми та інших інструктивно-методичних матеріалів з питань викладання біології, їх творче використання вчителем;
- підготовка дидактичного, роздаткового матеріалу, інших засобів навчання;
- готовність учнів до уроку;
- раціональність розподілу навчального часу.

2. Організація уроку:

- чіткість поставленої мети, завдань уроку, їх доцільність;
- логічна послідовність структурних елементів уроку.

3. Зміст уроку:

- відповідність змісту матеріалу програмним вимогам;
- компактність і системність матеріалу, що вивчається;
- зв'язок з практикою, життєвим досвідом учнів;

- відповідність змісту матеріалу віковим особливостям, навчальним можливостям учнів;
- розвивальні особливості уроку;
- виховне значення уроку;
- вміння вчителя виділяти головне в навчальному матеріалі, не допускати перевантаження учнів.

4. Науково-теоретичний і методичний рівень викладання:

- доцільність обрання форм організації навчального процесу та оптимальність їх поєднання, формування прийомів навчальної праці;
- використання вчителем основних дидактичних принципів навчання (науковість, доступність, системність і систематичність, міцність результатів навчання, формування навичок самоосвіти тощо);
- використання раціональних методів і прийомів навчання, їх удосконалення, впровадження інтерактивних методик;
- здійснення міжпредметних, внутрішньопредметних зв'язків, практична спрямованість змісту навчання, зв'язок з життям;
- формування екологічних знань та природоохоронних умінь учнів;
- додержання вчителем вимог щодо виконання практичної частини програми: проведення дослідів, лабораторних робіт, практичних занять, екскурсій;
- використання досягнень біологічної науки, передового педагогічного досвіду;
- наочність, засоби навчання на уроці (таблиці, карти, гербарії, муляжі, вологі препарати, живі об'єкти, навчальні фільми тощо);
- робота вчителя з формування сталого інтересу до вивчення предмета, особливості різноманітних пізнавальних завдань;
- інтегративний підхід до вибору й реалізації освітніх технологій, методів, засобів і форм навчання;

5. Діяльність учнів на уроці:

- різноманітність видів і характеру самостійної роботи;
- активність на етапі актуалізації та застосування знань і вмінь;
- дисципліна протягом уроку.

6. Діяльність учителя на уроці:

- педагогічна техніка, мова вчителя;
- педагогічний такт, прийоми співробітництва й співтворчості;
- реалізація основних функцій вчителя.

7. Результати уроку:

- обсяг, доцільність, диференціація домашніх завдань, їх відповідність нормативним вимогам;
- рівень та якість засвоєння і розуміння учнями найістотніших положень, понять і закономірностей;
- уміння учнів використовувати здобуті знання для обґрунтування біологічних законів, понять, наукових фактів, явищ природи;
- характеристика системи здобутих учнями біологічних знань, сформованість навчально-практичних умінь і навичок;
- рівень гігієнічних знань, умінь і навичок;
- розвивальне і виховне значення уроку;
- виконання плану уроку;
- реалізація мети уроку;
- методика оцінки навчальних досягнень учнів, об'єктивність оцінювання, ведення тематичного обліку знань;
- найбільш вдалі елементи уроку;
- що на уроці не реалізовано і чому;
- загальна оцінка уроку.

Схема аналізу уроку географії

1. Готовність учителя й учнів до уроку:

- знання вчителем вимог навчальних програм, нормативних документів, інструктивно-методичних матеріалів стосовно викладання курсу географії;
- наявність плану уроку;
- підготовка натуральних географічних об'єктів, географічного обладнання, дидактичного матеріалу та інших засобів навчання;
- готовність учнів до уроку;
- розподіл навчального часу на окремі етапи уроку.

2. Організація уроку:

- чіткість формулювання мети уроку;

- доцільність поставлених на уроці задач, ефективність шляхів їх вирішення;
- логічна послідовність окремих етапів уроку;
- відхилення від плану уроку, причини, які викликали ці відхилення.

3. *Зміст уроку:*

- тема уроку та її місце у програмі;
- відповідність змісту темі уроку;
- компактність і системність матеріалу, який вивчається;
- зв'язок з практикою, життєвим досвідом учнів;
- відповідність матеріалу віковим особливостям, навчальним можливостям окремих учнів;
- розвивальні особливості уроку;
- виховне значення уроку.

4. *Технологія викладання та учіння:*

- спрямованість на отримання гарантованих результатів;
- використання активних та інтерактивних методів, традиційних та

інноваційних технологій навчального матеріалу;

- оптимальний вибір організаційних форм, методів і прийомів навчання, врахування навчально-матеріальної бази школи;
- організація самостійної пізнавальної діяльності учнів, співвідношення вчителя й учнів на уроці. Групова та індивідуальна діяльність учнів у процесі занять. Робота учнів з підручниками, картами та іншими навчальними посібниками;
- додержання вимог чіткості, доступності, науковості, ідейності й образності пояснення нового матеріалу;
- наочність на уроці (предметна, зображувальна, символіко-графічна, статична та динамічна);
- поєднання викладання з профорієнтаційною роботою;
- застосування сучасних засобів навчання, особливості різноманітних пізнавальних задач;
- прийоми встановлення зворотного зв'язку закріплення знань та умінь;
- методичні прийоми, використовувані з метою реалізації принципу спрямованості навчання (культурологічної, гуманістичної, морально-етичної, економічної, екологічної, естетичної, валеологічної тощо);

- інтегративний підхід до вибору й організації освітніх технологій, методів, засобів і форм навчання.

5. Діяльність учнів на уроці:

- інтерес і увага під час вивчення нового матеріалу;
- активність на етапі актуалізації та застосування знань та вмінь;
- різноманітність видів та характеру самостійної роботи;
- дисципліна протягом усього уроку.

6. Діяльність учителя на уроці:

- мова, педагогічна техніка вчителя;
- реалізація основних функцій вчителя;
- керівна роль вчителя (вміння керувати класом);
- педагогічний такт, прийоми співробітництва та співтворчості.

7. Результати уроку:

- виконання плану уроку;
- досягнення мети уроку;
- якість навчальних досягнень учнів, ступінь сформованості практичних умінь і навичок;
- ступінь засвоєння теоретичного та фактологічного матеріалу, передбачених програмою основних понять, законів і закономірностей, уміння застосовувати їх під час пояснення географічних явищ, знання географічної номенклатури відповідно до вимог програми;
- ступінь сформованості загальнонавчальних умінь і навичок (робота з підручником, навчальними посібниками, у тому числі специфічних для предмета, уміння користуватися картографічними й статистичними матеріалами, першоджерелами);
- розвивальне та виховне значення уроку;
- обсяг і зміст домашнього завдання, його диференціація, відповідність нормативним вимогам;
- найбільш вдалі елементи уроку;
- що на уроці не реалізовано, причини;
- загальна оцінка уроку.

Схема аналізу уроку фізичної культури

1. Підготовка вчителя до уроку:

- відповідність конспекту уроку його робочому плану;
- знання та виконання вчителем програми з фізичної культури, нормативних документів та інструктивно-методичних матеріалів з питань фізичного виховання;
- відповідність задач уроку програмовим вимогам, різнобічність задач, їх конкретність та посиленість;
- правильність підбору засобів навчання у відповідності з поставленими завданнями, врахування психологічних, фізіологічних, педагогічних закономірностей навчання, врахування фізичного розвитку і фізичної підготовленості учнів тощо.

2. Організація уроку:

- підготовленість місць навчання, обладнання, інвентаря. Санітарно-гігієнічний стан спортивного залу, зовнішній вигляд вчителя та учнів;
- раціональність розподілу часу уроку по його частинах і снарядах;
- доцільність використання площі спортивного залу, спорядів та інвентаря. Раціональність розміщення і пересувань учнів;
- доцільність використання методів організації роботи учнів, їх відповідність віку, завданням, змісту уроку (фронтальний, груповий, коловий, індивідуальний методи);
- доцільність вибору методів виконання фізичних вправ у кожній частині уроку, їх вплив на навантаження, щільність, на вирішення задач уроку, відповідність віку учнів (поточний, почерговий, одночасний);
- оцінка щільності уроку (загальної та рухомої), її відповідність типу і виду уроку. Робота вчителя з підвищення щільності й ефективності уроку;
- ефективність роботи активу класу (фізорг, чергові, груповоди), ступінь їх підготовки, дотримання правил безпеки. Контроль й оцінка педагогом роботи груповодів.

3. Характеристика засобів, використовуваних на уроці:

- наявність спеціально-підготовчих вправ для організації учнів. Відповідність використовуваних засобів контингенту учнів, типу уроку умовам проведення;
- відповідність засобів основної частини уроку задачам, які розв'язуються на уроці (врахування можливостей учнів, дотримання раціональної послідовності в проведенні уроку, використання педагогом полегшених завдань, врахування позитивного переносу навичок, достатність повторення, її варіативність завдань);
- підбір засобів заключної частини уроку, правильність забезпечення відновлення організму;
- домашнє завдання, його доцільність, дотримання основних вимог до його змісту.

4. Характеристика методів, що використовуються на уроці:

- якість володіння методом слова, його відповідність задачам, контингенту, зміст інформації, яка передається;
- використання методичних прийомів, які підсилюють словесні методи (порівняння, повторення, інтонація тощо);
- загальна культура мови вчителя (грамотність, багатство мови, емоційність);
- якість володіння методом демонстрації (які різновидності використовувалися, відповідність контингенту задачам і змісту уроку):
- використання методичних прийомів, які підсилюють дію демонстрації (швидкий, повільний показ тощо). Якість та виразність показу:
- використання поєднання показу і демонстрації;
- якість застосування в уроці методів практичного розучування (цілісних, розподілених та цілісно-розподілених вправ), їх відповідність учням, які навчаються, задачам, які вирішуються, дотримання послідовності;
- якість застосування в уроці методів попередження і виправлення помилок (метод застосування підготовчих вправ, метод зміни техніки (акцентування, сповільнення тощо), метод орієнтирів);
- методичні прийоми, які використовуються з метою оволодіння технікою.

5. Методика виховання фізичних якостей:

- яка увага приділялася на уроці формуванню й удосконаленню постави;
- зміст роботи з формування фізичних якостей, які завдання пропонувалися, які методи фізичного виховання при цьому застосовувалися (повторний, змінний, змагальний, ігровий), їх доцільність і відповідність віку, можливостям учнів, задачам уроку, умовам проведення тощо;
- навантаження на уроці, її відповідність віковим особливостям, можливостям учнів, задачам уроку, стадії навчання, умовам проведення. Раціональність використання прийомів регулювання об'єму та інтенсивності навантаження (за рахунок довжини, швидкості, темпу тощо). Паузи для відпочинку, їх тривалість, частота.

6. Виховна робота педагога:

- які завдання пропонувалися для вирішення виховних задач;
- як вирішувалися в уроці задачі розумового виховання (кмітливості, винахідливості, створення пошукових ситуацій, організації взаємонавчання), морального виховання (формування навичок культурної поведінки, виховання дисциплінованості, організованості, колективізму, товариськості, взаємодопомоги), естетичного виховання (почуттів, смаків, формування гарної осанки, ходьби, краси рухів, краси вчинків тощо), трудового виховання (працездатності, найпростіших трудових навичок);
- які методи при цьому застосовувалися (покарання, переконання, заохочення тощо);
- уміння педагога володіти класом, формувати свідоме ставлення до навчання, забезпечити зацікавленість учнів.

7. Загальні висновки:

- рівень сформованості умінь і навичок учнів;
- методика оцінювання навчальних досягнень учнів;
- освітня цінність уроку;
- оздоровча цінність уроку;
- виховна цінність уроку;
- основні позитивні сторони діяльності вчителя;
- основні недоліки в роботі вчителя, їх причини, шляхи усунення.

Схема аналізу уроку іноземної мови

1. Підготовка вчителя до уроку:

- знання і виконання вимог програм, інших нормативних документів та інструктивно-методичних матеріалів з питань викладання іноземної мови;
- планування уроку, формулювання мети, вибір типу та структури уроку;
- підготовка роздаткового, дидактичного матеріалу, підбір текстів і завдань творчого характеру, а також комунікативних завдань.

2. Реалізація дидактичних і методичних прийомів навчання іноземної мови:

- оптимальний вибір організаційних форм, методів і прийомів навчання, застосування активних та інтерактивних методів і прийомів навчання;
- наявність парних і групових форм роботи на початковому і середньому етапах навчання, співвідношення часу говоріння вчителя й учнів;
- комунікативна спрямованість уроку;
- усна основа навчання, активна мовна діяльність учнів;
- постановка правильної вимови, інтонації, здійснення усного випередження, використання екстралінгвістичних засобів навчання, умовно-мовленнєвих ситуацій;
- систематичний розвиток навичок засвоєння іноземної мови з використанням усної розповіді вчителя, технічних засобів навчання, комп'ютерної техніки;
- реалізація принципів свідомості, активності, систематичності й доступності у навчанні;
- функціонально-ситуативний підхід у навчанні;
- генералізація змісту навчання;
- розвиток діалогічного мовлення за допомогою вправ, що вимагають постановки запитань і підготовки відповідей, побудова діалогів із заданої ситуації, використання сюжетів картин і динамічних ситуацій;
- розвиток монологічного мовлення за допомогою спеціальних вправ;
- комплексно-диференційоване засвоєння мовного матеріалу;

- самостійна робота учнів на уроці.
3. *Опрацювання нової лексики у типових вправах; комунікативна спрямованість вправ.*
 4. *Практичне навчання граматики:*
 - навчання граматики на основі структурних моделей мови;
 - головні напрями роботи вчителя з метою забезпечення свідомого володіння учнями структурою побудови речень іноземною мовою.
 5. *Використання вчителем резервів, закладених в особистості учнів. Створення на уроці особливого мікроклімату. Володіння вчителем технологією педагогічного спілкування. Врахування вчителем досвіду та інтересу учнів, формування внутрішньої мотивації до навчання. Індивідуалізація та диференціація навчання. Педагогічний такт вчителя.*
 6. *Навчання читання:*
 - з розумінням основного змісту тексту;
 - з розумінням повного змісту тексту;
 - вибірковий переклад текстів і частковий їх аналіз, у тому числі, складних речень у старших класах.
 7. Робота з незнайомими текстами (газетами, додатковою літературою).
 8. Навчання письма.
 9. Застосування звуко-світлових технічних засобів, комп'ютерної техніки. Раціональне використання часу уроку.
 10. Використання вчителем на уроці досягнень педагогічної науки, передового педагогічного досвіду.
 11. Фахова (лінгвістична і методична) підготовка вчителя.
 12. Виховна робота в процесі навчання.
 13. Здійснення контролю за рівнем навчальних досягнень учнів. Додержання вчителем програмних вимог оцінки знань, умінь та навичок учнів. Ведення тематичного обліку знань.
 14. *Сформованість умінь і навичок усного мовлення:*
 - складання запитань і підготовка відповідей на поставлені запитання;
 - володіння діалогічним мовленням;
 - володіння монологічним мовленням;
 - уміння вести бесіду.

15. Наявність умінь і навичок аудіювання:

- звернення з проханням до учнів, реагування учнів на них;
- прослуховування коротких аудіотекстів, відповіді на запитання, викладення змісту прослуханого рідною мовою, складання плану прослуханого тексту (усно і письмово).

16. Наявність умінь і навичок читання:

- розуміння прочитаного;
- виклад змісту прочитаного рідною мовою (письмово);
- виклад змісту прочитаного іноземною мовою (усно);
- складання діалогів на матеріалі прочитаного тексту;
- коментоване читання;
- 5-8 класи: читання текстів, побудова запитань та відповідей, читання і переклад текстів, виразне читання;
- 9-12 класи: читання тексту про себе, побудова усних відповідей на поставлені вчителем запитання при вибірковій перевірці знань учнів;
- читання вголос окремих фраз або абзаців у відповідь на поставлене вчителем запитання; складання плану або запитань до тексту, читання за допомогою словника уривків тексту за завданням учителя.

17. Сформованість лексичних навичок:

- рецептивне володіння лексикою; робота з індивідуальними картками (письмово, переклад з іноземної мови на рідну);
- репродуктивне володіння лексикою, робота з індивідуальними картками (усно, переклад з рідної мови на іноземну).

18. Виконання на уроці санітарно-гігієнічних вимог.

19. Методичне оцінювання навчальних досягнень учнів.

20. Основні позитивні моменти та недоліки уроку.

21. Загальна оцінка уроку.

Схема аналізу уроку музики

1. Готовність учителя та учнів до уроку:

- знання й творча реалізація вчителем програми та інших нормативних та інструктивно-методичних матеріалів з питань викладання музики;
- підготовка дидактичних матеріалів та інших засобів навчання;

- визначення теми й мети уроку;
- регламентація часу на уроці;
- визначення обсягу матеріалу, логічна чіткість побудови уроку;
- емоційно-естетичний настрій уроку;
- поєднання форм колективної та індивідуальної роботи з учнями;
- доцільність вирішуваних на уроці завдань;
- відповідність матеріалу уроку віковим особливостям учнів, їх навчальним можливостям; робота з учнями, які не мають розвиненого музичного слуху;
- розвивальні можливості уроку, виховне значення уроку.

2. Технологія викладання й учіння:

- *оптимальний вибір організаційних форм, методів і прийомів навчання, вокально-хорова культура:*
 - а) додержання вимог щодо правильного розвитку співацького голосу; вокальні вправи на початку уроку; робота вчителя над розвитком вокально-хорових навичок (звукоутворення, дикція, дихання, ансамбль);
 - б) відповідність пісенного матеріалу вокально-технічним можливостям учнів; естетична цінність пісенного матеріалу;
 - в) зв'язок вокальних вправ з конкретним пісенним матеріалом і музична грамота;
- *музична грамота:*
 - а) робота вчителя над інтонацією та виразністю виконання пісенних вправ, взаємозв'язок між розучуванням пісні й музичною культурою;
 - б) навчання музичної грамоти; уміння учнів співати по нотах;
 - в) вивчення музичної грамоти у взаємозв'язку зі співом і грою на музичних інструментах; інтонаційно-ритмічні вправи на сольфеджіо;
- *слухання музики:*
 - а) система слухання музики (за програмою); робота вчителя над розвитком навичок сприймання музичних творів у процесі слухання їх;
 - б) виховання стійкого інтересу до кращих зразків національного та світового музичного мистецтва;
- використання наочності на уроці;
- прийоми встановлення зворотного зв'язку закріплення знань та умінь;

- методичні прийоми, використовувані з метою реалізації основних дидактичних принципів навчання;
- ефективність контролю за роботою учнів і рівень вимог, на якому було оцінено їхні навчальні досягнення;
- інтеґративний підхід до вибору й реалізації освітніх технологій, методів і прийомів навчання;
- дисципліна учнів протягом уроку.

3. Діяльність учителя на уроці:

- мова вчителя, використання педагогічної техніки;
- реалізація основних функцій вчителя;
- керівна роль вчителя (вміння керувати класом);
- педагогічний такт учителя, прийоми співдружності й співтворчості.

4. Результати уроку:

- виконання плану уроку;
- досягнення мети уроку;
- загальна характеристика співу учнів (виразний, плавний, чистий, крикливий, фальшивий);
- наявність в учнів навичок співати по нотах нескладні мелодичні уривки згідно з вимогами програми;
- наявність в учнів умінь аналізувати й оцінювати музичні твори;
- реальність, доцільність, складність і досягнення мети одночасно;
- ступінь навчального впливу проведеного уроку на учнів;
- ступінь виховного впливу (що і якою мірою сприяє вихованню учнів у ході уроку);
- ступінь впливу уроку на розвиток учнів (що і якою мірою сприяє їхньому розвитку);
- методика оцінювання навчальних досягнень учнів, ведення тематичного обліку знань;
- найбільш вдалі елементи уроку;
- що на уроці не виконано, реалізовано лише частково, причини невиконання окремих елементів плану уроку;
- загальна оцінка уроку.

Схема аналізу уроку трудового навчання

1. *Готовність вчителя та учнів до уроку:*

- окремих елементів плану уроку;
наявність плану уроку;
- підготовка засобів навчання, необхідних для проведення практичної частини уроку, дидактичного, роздаткового матеріалу;
- готовність учнів до проведення уроку, наявність спецодягу;
- розподіл навчального часу на уроці;
- знання вчителем програмних вимог, нормативних документів, інструктивно-методичних матеріалів з питань трудового навчання.

2. *Організація уроку, його зміст:*

- тема уроку, його зміст у програмі, відповідність змісту теми уроку:
- доцільність формулювання теми уроку, задач, які повинні бути вирішені на уроці;
- вибір типу, структури уроку у відповідності з його метою, урахування вікових особливостей, навчальних можливостей учнів, наявної навчально-матеріальної бази;
- компактність і системність уроку;
- розвивальні можливості уроку;
- виховне значення уроку;
- робота з формування спеціальних умінь та навичок учнів.

3. *Технологія навчання й учіння:*

- спрямованість на отримання гарантованих результатів;
 - оптимальний вибір організаційних форм, методів і прийомів навчання,
використання активних та інтерактивних методик, традиційних та інноваційних технологій навчання;
 - перевірка засвоєння учнями теоретичного матеріалу, характер запитань і повнота відповідей учнів, їх активність;
 - вступний інструктаж та пояснення нового матеріалу:
- а) правильність постановки мети заняття та усвідомлення її учнями;
- б) доступність, посильність запропонованих учням завдань;
- в) використання навчально-наочного обладнання;

- г) демонстрація прийомів роботи, вказівки по контролю за правильністю виконання прийомів;
- д) інструктаж з охорони праці та техніки безпеки;
- є) організація закріплення запропонованих знань та умінь.
 - самостійна практична робота учнів:
- а) забезпечення учнів об'єктами для роботи, необхідними інструментами та матеріалами, проведення додаткового інструктажу;
- б) відповідність об'єкта праці та виконуваних операцій темі уроку, самостійність учнів при виконанні завдань;
- в) правильність виконання трудових прийомів, вміння працювати продуктивно, характер утруднень учнів у процесі роботи, виконання правил техніки безпеки;
- г) організація й зміст індивідуального інструктажу, учнів, своєчасність допомоги вчителя, правильність і доцільність фронтального й індивідуального інструктажу учнів;
- д) контроль якості виконання учнями робіт, якими критеріями керував ся вчитель при оцінюванні якості виконання учнями робіт;
 - заключний інструктаж, підведення підсумків роботи, виставлення оцінок, прибирання робочих місць;
 - застосування сучасних засобів навчання, особливості різноманітних пізнавальних задач як організаційно-управлінські засоби навчання праці;
 - інтегральний підхід до вибору й реалізації освітніх технологій, методів, засобів і прийомів навчання.

4. Діяльність учнів на уроці:

- увага учнів під час розповіді вчителя про характер трудового завдання і про правила його виконання;
- рівень розвитку мисленнєвого завдання у сфері практичного інтелекту;
- особливості просторової уяви, вміння планувати свою роботу, читати креслення, технологічні карти, конструювати тощо;
- особливості трудових якостей особистості: працездатність, позитивне відношення до фізичної праці, культури, гігієни, естетики праці;

- різноманітність видів і характеру самостійної роботи, інтерес та увага учнів у процесі виконання практичних завдань;
- дисципліна учнів протягом усього уроку.

5. Діяльність учителя на уроці:

- мова вчителя, використання педагогічної техніки;
- реалізація основних функцій вчителя;
- * керівна роль вчителя (вміння керувати класом);
- педагогічний такт учителя, прийоми співробітництва й співтворчості;
- здійснення профорієнтації, політехнічна, економічна спрямованість навчання.

6. Результати уроку:

- виконання плану уроку;
- реалізація мети уроку;
- якість теоретичних знань, сформованість практичних умінь і навичок учнів, методика оцінювання навчальних досягнень учнів;
- розвивальне й виховне значення уроку;
- найбільш вдалі елементи уроку;
- що на уроці із запланованого не було виконано і чому;
- загальна оцінка уроку.

Схема аналізу уроку образотворчого мистецтва

1. Готовність учителя та учнів до уроку:

- знання вчителем програми та інших нормативних та інструктивно-методичних матеріалів з питань викладання образотворчого мистецтва;
- наявність плану уроку, його відповідність вимогам програми;
- підготовка обладнання, засобів навчання, у тому числі ТЗН;
- готовність учнів до уроку; наявність необхідних матеріалів, інструментів;
- розподіл часу уроку;
- логічна послідовність окремих етапів уроку;
- доцільність вирішуваних на уроці завдань.

2. Зміст уроку:

- тема уроку та її місце в програмі;

- відповідність змісту теми уроку, відповідність матеріалу віковим особливостям, навчальним можливостям окремих учнів;
- доцільність вибору мети уроку, відповідність типу уроку та виду уроку його меті;
- розвивальні особливості уроку;
- виховне значення уроку.

3. Науково-теоретичний і методичний рівень викладання:

- науковість, послідовність, доступність для сприймання, відповідність вимогам навчальних програм;
- оптимальний вибір організаційних форм, методів і прийомів навчання, інтегративний підхід до вибору й реалізації навчальних технологій, методів, засобів і форм навчання;
- застосування активних та інтерактивних методів навчання, традиційних та інноваційних технологій;
- форми, методи і прийоми ознайомлення з основами образотворчої грамоти, техніки виконання, матеріалами та інструментами;
- підбір і раціональне використання дидактичного матеріалу;
- спрямованість навчання на отримання гарантованих результатів;
- прийоми встановлення зворотного зв'язку у ході вивчення нового матеріалу;
- застосування набутих знань під час вивчення нового матеріалу;
- вміння вчителя висловлювати своє ставлення до естетичних явищ, оточуючої дійсності та творів мистецтва;
- здійснення диференційованого підходу до учнів на уроці;
- забезпечення естетичного, морального і трудового виховання учнів на уроці.

4. Діяльність учнів на уроці:

- інтерес і увага учнів під час вивчення нового матеріалу;
- активність на етапі актуалізації та застосування знань та вмінь;
- різноманітність і види характеру самостійної роботи;
- дисципліна протягом усього уроку.

5. Діяльність вчителя на уроці:

- мова вчителя, знання та реалізація основних вимог педагогічної техніки;

- керівна роль вчителя (вміння керувати учнівським колективом);
- педагогічний такт вчителя, прийоми співробітництва й співтворчості.

6. Результати уроку:

- сформованість в учнів навичок і вмінь відтворювати художні образи у різних видах образотворчої діяльності (живопис, графіка, скульптура, декоративно-прикладне мистецтво);
- вміння застосовувати набуті теоретичні знання на практиці;
- вміння виконувати зображення на площині та в об'ємі різних предметів, передавати особливості будови окремих предметів, форми, пропорції, конструкції;
- вміння передавати просторові явища на основі спостережувальної лінії і контрольної перспективи;
- вміння передавати настрої і стан зображуваних людей, тварин, птахів;
- вміння самостійно користуватися літературою з образотворчого мистецтва;
- розвивальне і виховне значення уроку;
- виконання плану, досягнення мети уроку;
- якість знань, умінь і навичок учнів;
- методика оцінювання навчальних досягнень учнів, об'єктивність оцінювання, ведення тематичного обліку знань;
- найбільш вдалі елементи уроку;
- що на уроці не реалізовано або реалізовано частково, причини невиконання плану уроку;
- загальна оцінка уроку.

Висновки до уроку

Після відвідування уроку адміністрацією школи його аналіз і висновки записуються у книгах внутрішньошкільного контролю. Будь-який аналіз уроку досягає ефективності тоді, коли встановлені взаємозв'язки явищ, враховані всі домінуючі фактори, від яких залежить досягнення мети діяльності. Від цього залежать і висновки до уроку, як основний елемент. У висновках потрібно дати загальну оцінку уроку, виходячи з його ефективності та досягнення вчителем мети (триєдиної), а також

стисло обґрунтувати цю оцінку. Після висновків даються (записуються) пропозиції і питання, рекомендації, які витікають з аналізу щодо:

- підготовки до уроку;
- застосування тих чи інших прийомів і методів навчання;
- необхідності звернути увагу на засвоєння учнями певних тем і розділів програми тощо;
- пропозиції можуть орієнтувати учителя на опрацювання окремих методичних посібників, ознайомлення з кращим педагогічним досвідом.

Важливим чинником ефективного відвідування й аналізу уроку є використання й дотримання етичних норм. Адже від стилю роботи керівника значною мірою залежить його авторитет у колективі. Авторитетному керівнику немає потреби керувати силою влади. Він має більшу силу – загальноприйняте й залужене довір'я та повагу колег, вплив на них.

Використана література:

1. Закон України “Про загальну середню освіту” // Освіта України. – 1993.
2. Національна доктрина розвитку освіти України / Вип. II. Всеукраїнський з'їзд працівників освіти. – К., 2001.
3. Державна програма “Вчитель” // Інформаційний збірник МОНУ. – К., 2002, - №10.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: у 5 т. – К.: Рад. школа, 1977.
5. Островерхова Н.М. Аналіз уроку: концепції, методики, технології. - К.: Фірма “Інкос”, 2003.
6. Калинович Я. Аналіз уроку як метод контролю за навчально-виховним процесом // Аспекти управлінської діяльності в школі. Частина II. – К., 2005.
7. Тевлін Б.Л. Контрольно-аналітична діяльність керівника школи. – Харків: Основа, 2006.
8. Конаржевский Ю.А. Анализ урока. – М.: Центр. Педагогический поиск, 2000.
9. Муравьев Е., Богоявленская В. Урок как объект внутришкольного контроля // Сельская школа.- 1999. - №6.

Видання підготовлено до друку та віддруковано
редакційно-видавничим відділом ЧОІПОПП
Зам. № 990 Тираж 100 пр.
18003, Черкаси, вул. Бидгощська, 38/1